

Ara ha fet
cent cinquanta anys
que va néixer
Benito Pérez Galdós.

Nous plantejaments de la relació Pérez Galdós - Girona

Carles Bastons

Gairebé fa quaranta anys que el catedràtic gironí Fèlix Casellas publicava en el primer número de la nova etapa de la *Revista de Gerona* un article en castellà sobre Galdós i Girona (1). Uns vint anys més tard, un altre gironí, José M. Ribas, publicava a *Anales Galdosianos* un altre treball, també en castellà, sobre el mateix tema (2).

Ara, amb motiu del 150è aniversari del naixement de l'escriptor canari i de la recent celebració del «V Congreso Internacional Galdosiano» a Las Palmas de Gran Canària, a les darreries d'agost del 1993 –al qual he assistit i he participat amb una ponència titulada «A vueltas con la relación Galdós-Cataluña»–, he tornat a llegir l'episodi nacional *Gerona*. Ultra la vinculació entre Galdós i la ciutat i província de Girona, penso que sense cap afany de polè-

mica ni de controvèrsia es poden afirmar, d'entrada, dues coses:

1. Girona esdevé matèria històrico-literària i títol d'una obra.

2. Aquesta relació es pot situar –gairebé diria que s'ha de situar– en un marc més ampli: el de les relacions o connexions entre intel·lectuals castellans i/o d'altres indrets amb Girona, com pot ésser per exemple, el cas d'Unamuno, que hom pot estudiar en propers articles.

Des de fa temps una de les meves dèries és, per tant, establir lligams entre intel·lectuals castellans –i/o d'altres comunitats autonòmiques– i coses de casa nostra. Els dos esdeveniments suara apuntats i com a rerefons, els articles esmentats més un altre de la col·lega Á. Cardona (3) m'han fet aturar en l'interès que pot tenir la vinculació de Don Benito amb la nostra ciutat.

El coneixement de la ciutat

De bell antuvi –i abans d'entrar en els nexos– cal assenyalar que hi ha dos punts de vista, ara sortosament compatibles i complementaris sobre el coneixement real de la ciutat per part de Galdós. Segons Casellas (4), mai no estigué a la ciutat i tot el coneixement li ve pels contactes i les converses a Madrid entre ell i un estudiant d'Arquitectura –M. Almeda–, pare del que fou catedràtic de Llatí dels instituts de Figueres i de Girona i que encara molts gironins recordem. Segons Ribas (5) Galdós estigué a Girona l'any 1868 i segons Cardona (6) recalà a Girona l'any 1867 –quan tenia 24 anys– procedent de París, on havia anat amb motiu de l'Exposició Universal. En funció de l'acceptació i rebuig d'ambdues teories hom pot parlar de tres o quatre eixos que articulen la relació.

1. L'hipotètic viatge, cada vegada més versemblant, després d'haver localitzat uns mots del mateix Galdós.

2. La redacció i la publicació l'any 1874 de *Gerona episodi nacional*, reeditat el 1976 (7) i títol també d'un drama.

3. El contacte epistolar amb gironins.

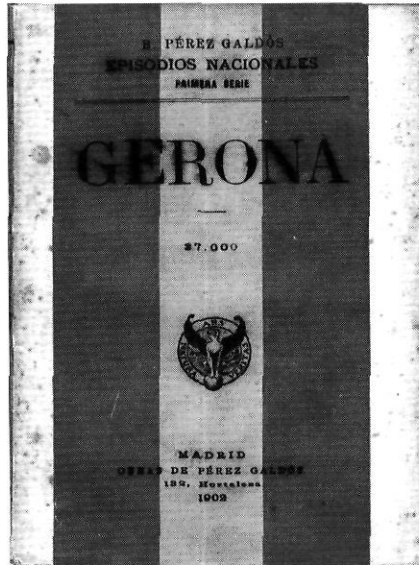
4. La premsa gironina en relació amb Galdós.

Respecte al primer punt, i per sortir de dubtes, fóra bo consultar la premsa gironina de l'època (8) –única font fiable– per esbrinar els detalls –durada, contactes, recorreguts, etc.– de l'estada de Galdós a la ciutat. Em temo que la recerca portaria a una via morta ja que l'any 1867 o 1868 –no importa un any més o menys– Galdós no tenia prou importància com per arribar a la premsa. De moment, hem d'acceptar les poques dades disponibles.

Per tant, i atès que el tercer punt pràcticament és inexistent, a banda d'una carta d'Isaac Albéniz (9), cal centrar-se en el segon punt: el de la concepció i elaboració de *Gerona* que porta a la darrera plana la data «junio 1874», la qual cosa donaria força a l'afirmació que Galdós podria conèixer personalment la ciutat sis o set anys abans i podria tenir bons records.

Matèria històrica i matèria literària

D'acord amb aquesta línia, hom pot considerar que la ciutat de Girona

Una edició antiga de l'episodi "Gerona".

esdevé matèria històrica i matèria literària, com ja s'ha dit, o, si hom ho prefereix, escenari geogràfic d'uns fets històrics novel·lats: els de la invasió dels francesos i la resistència gironina. Cal afegir que probablement l'aparició de *Gerona* venia justificada, però, per la concepció global de la resta dels episodis en les seves corresponents sèries.

Entrant ja en l'anàlisi detallada, el nom de la ciutat de Girona s'esmenta en nombroses ocasions –més de cinquanta– i amb sentits diferents. Heus ací un exemple en què la ciutat apareix personificada en una cançó:

«Digasme tú, Girona
Si te n'arrendirás...
Lirom lireta
Com vols que m'rendesca
Si España no vol pas
Liron fa lá garideta
Liron fa lireta lá»
(op. cit. pàg. 11)

I encara baixant més a un nivell més concret val la pena aturar-se en l'urbanisme gironí present a l'obra. I això lliga de nou amb les fonts de documentació: Galdós fou, per la via oral –informació de Madrid estant–, escrita –consulta de documentació– o/i visual –estada personal–, un coneixedor amb reserves –però no transcriptor fefaent– dels noms de carrers i places, muralles i torres, rius i altres punts de referència de la ciutat. Moltes accions, seqüències o escenes de *Gerona* se situen als carrers Argenteria, Ballesteries, Ciutadans, la Força, etc. Esmenta també moltes vega-

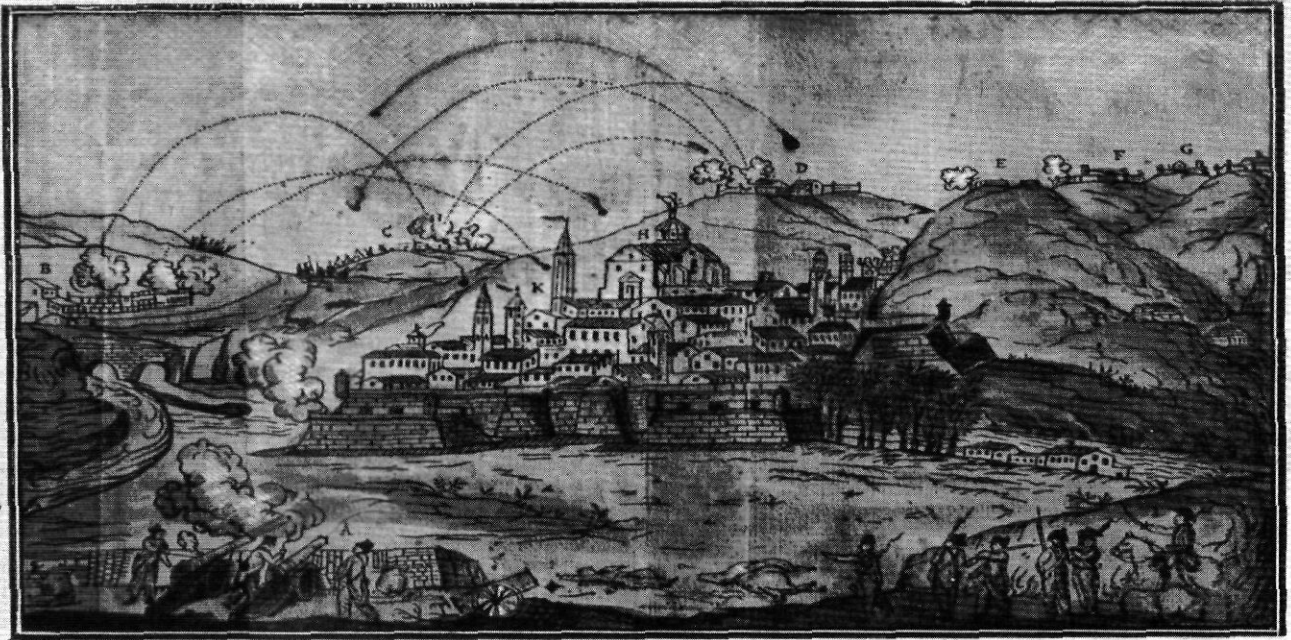
des places encara avui emblemàtiques de la ciutat, com la de l'Oli, la del Vi o la de les Cols. Respecte als rius, és curiós que al·ludeix a l'Onyar (ell escriu Oñá) i al Galligants com a torrent, sense fer referència ni una vegada al Ter ni al Güell. Tractant-se d'una peça literària de caràcter èpico-militar, és lògic que apareguin esmentades tot sovint els noms de muralles i torres: torre Gironella, muralla dels Alemanys. Altres llocs representatius com Sant Fèlix o el Mercadal també hi són anomenats a l'episodi nacional, a l'igual de l'Escorxador o les Caputxines.

Tot sortint de l'àmbit estrictament ciutadà, Galdós també al·ludeix indrets propers a la ciutat, com Sarrià, Pedret, Montjuïc, Montilivi, Salt, sense especificar si aleshores eren barris, llocs de rodalies o poblacions autònomes. En aquest sentit coincidim amb F. Casellas (10) sobre el fet que Galdós, sigui per contacte personal o per oïda, no coneixia gaire la geografia perifèrica gironina.

I també al llarg de les planes de l'obra esmenta diverses vegades Figueres –sobretot com a ciutat que té el castell de Sant Ferran–, Olot, la Jonquera, com a vila fronterera, i Santa Coloma de Farners, sense oblidar que també es parla dels Àngels, com a ermita, i d'una població anomenada Castellà, que a hores d'ara encara no sé la seva ubicació: Castellar de la Selva, de la Muntanya o simplement és la incorrecció d'un nom, com apunta Ribas. (11)

Altres lligams amb Girona

Pel que fa a l'altre lligam que dona suport a la relació Galdós-Girona mitjançant *Gerona*, cal dir que hom es mou en el terreny de la hipòtesi. Esbrinar la procedència gironina o no dels cognoms que apareixen a l'obra és una tasca feixuga que alhora ultrapassa els límits d'aquest article. Però hom pot apuntar que cognoms com Nomdedéu, Montagut, Rull, segons el *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'A.M. Alcover i F. de B. Moll es troben o es poden trobar documentats a terres gironines. Per la seva banda, J. M. Ribas, en l'article esmentat, fa una interpretació personal –a la qual remetem– i més o menys acceptable d'aquesta antroponímia, per ell imaginària i basada com a màxim en topònims no llunyans de Girona (12).

VISTA DE LA CIUDAD DE GERONA Y SU SITIO EN EL PRESENTE AÑO DE 1809

A Bateria contra el Baluarte de San Pedro.
 B Bateria junto al Puente-mayor contra la Ciudad.
 C Bateria contra Monjuí.
 D Castillo de Monjuí.
 F Castillo del Condestable.

E Castillo de San Daniel.
 G Castillo de la Reyna Ana.
 H La Iglesia catedral.
 I Ejército frances.
 K San Felxo.

Finalment, un altre lligam, el darrer que volem enregistrar entre Galdós i Girona, és el contacte epistolar que va poder mantenir amb gironins i l'actitud de la premsa gironina envers Galdós. Sobre aquests aspectes que acabem d'apuntar, respecte al primer, puc afirmar que a la «Casa Museo B. Pérez Galdós» de Las Palmas de Gran Canària pràcticament no hi ha cap carta de corresponents gironins o datada a qualsevol

indret de les contrades gironines, llevat de la ja esmentada d'Albéniz. I respecte al segon, em sembla que ha d'ésser molt minsa la informació de la premsa de Girona sobre aspectes puntuals de la vida i obra de Galdós: al·lusió als seus èxits narratius o teatrals, notícia de la seva mort, etc.

A manera de conclusió, hom pot dir que Girona ha nodrit i farcit una obra històrico-literària: el nom de la ciutat i el títol d'una obra de Galdós

es donen de la mà. Tant de bo que s'incrementin aquestes mans, agermanades per llaços culturals, entre persones i realitats de casa nostra i persones i realitats de fora. Cal seguir cercant i establint ponts de diàleg cultural, segons encertada expressió de Salvador Espriu, el gran poeta de Santa Coloma de Farners. Fem-ho.

Carles Bastons i Vivanco és doctor en Filologia Catalana i catedràtic d'institut.

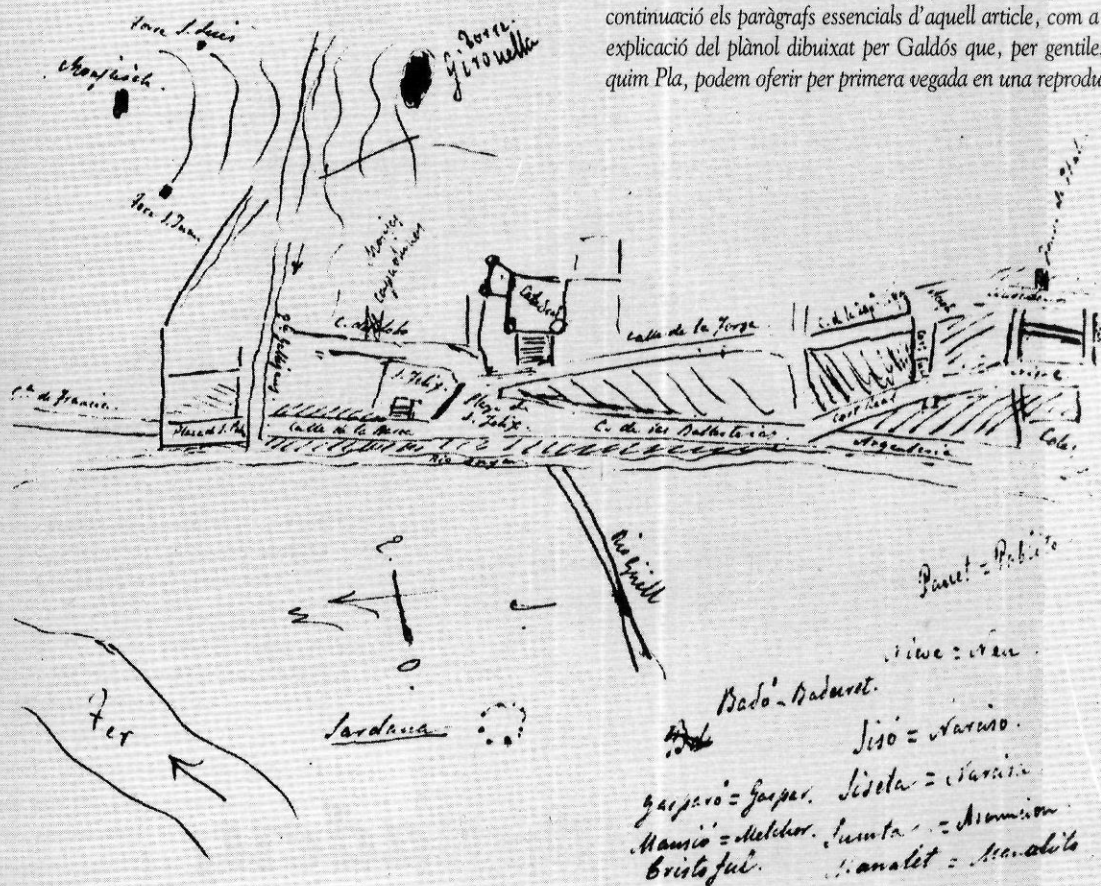
- (1) *Gerona, Galdós i Gironella* Núm. 1 (primer semestre de 1955) pàgs. 5-8.
- (2) «El Episodio Nacional Gerona, visto por un gerundense. *Anales Galdosianos*, (1974) pàgs. 152-165.
- (3) «Cataluña y Galdós». *Actas del II Congreso Internacional de Estudios Galdosianos*, II, Publ. del Cabildo Insular. Las Palmas de Gran Canària, (1980) pàgs. 151-163.
- (4) «Pérez Galdós cuando escribe Gerona no conoce nuestra ciudad y de ella se documenta desde Madrid...» op. cit. pàg. 6
- (5) «Para informarse acerca del famoso sitio, tenía Galdós a su memoria. Galdós había estado en Gerona en 1868, casi sesenta años después de la gloriosa hazaña y se había fijado con gran interés en los pormenores topográficos de la milenaria ciudad». I addueix el testimoniatge del mateix Galdós: «Entramos en España por Perpiñán. Y estuve en Gerona, que la recorrí toda, sin pensar que había de escribir el *Episodio Nacional*. Sin embargo,

- tenía no sé qué aquella ciudad para mí... En su recinto sentí algo que me hacía husmearlo todo y fijarme en todo lo que veía, más que en otras poblaciones que había visitado. Y de cómo me empapé da idea una cosa. Yo no he vuelto a Gerona. Para mi episodio me valí de un muchacho geronés que conocí en el Ate-neo viejo: él con un lápiz en un papel me fue trazando el plano de las calles y yo las iba recordando como ante el plano mejor construido. Op. cit. pàgs. 51 i 162-163, nota 3, respectivament.
- (6) «La primera visita de Galdós a tierras catalanas tiene lugar en 1867, a su regreso del viaje que hizo con su familia a París. El motivo era la Exposición... De regreso, al atravesar los Pirineos, estubo en Gerona».
- (7) Alianza-Hernando, edició que precisament ha estat la consultada per fer aquest treball.
- (8) Vegeu Ll. Costa Fernández, *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. Institut d'Estudis Gironins, Girona, 1986.

- (9) Carta sense data que diu:
 «Sr. D. Benito Pérez Galdós
 Muy Sr. mío y estimado amigo; tengo el gusto de remitirle adjuntas tres invitaciones para el concierto que el día 21 del corriente he decidido dar en los Salones de D. Antonio Romero. Creo poder esperar del primero de nuestros novelistas contemporáneos, se sirva de honrar con su presencia dicha pequeña fiesta musical. Dándole las gracias anticipadas que de V. affmo ad.
 Isaac Albéniz»
- (10) «Por ello no es de extrañar que falte en absoluto la descripción del ambiente gerundense. Quien no conozca Gerona y la situación de Montjuic, por ejemplo, respecto a la plaza, difícilmente podrá evocar la realidad de las luchas relatadas. Se citan calles y plazas pero inútilmente se buscará la descripción de las mismas». op. cit., pàgs. 6-7.
- (11) op. cit., pàg. 152.
- (12) op. cit., pàgs. 156-157.

Girona dibuixada per Galdós

En relació amb el viatge de Pérez Galdós a Girona, que és una de les qüestions bàsiques del treball de Carles Bastons, ens ha semblat oportú de completar les seves dades amb les que va aportar Joaquim Pla i Dalmau en el seu article «Un esborrany del plànol de Girona» fet per Pérez Galdós, publicat en el suplement dominical del Diari de Girona del 17 de març de 1991 dins una sèrie dedicada a la iconografia incògnita gironina. Transcrivim a continuació els paràgrafs essencials d'aquell article, com a acompanyament i explicació del plànol dibuixat per Galdós que, per gentilesa del mateix Joaquim Pla, podem oferir per primera vegada en una reproducció completa.

La creença que Pérez Galdós va escriure el llibre sobre Girona «d'òida», com diuen els músics, és general i relativament ben acceptada si es té en compte que tota la sèrie d'Episodis no pretén ser altra cosa que «història anovel·lada, breu i amena» escrita, això sí, amb veritable passió patriòtica.

Una troballa, però, feta per l'amic Benet Julià, metge i investigador, ha vingut a modificar l'opinió generalitzada i a confirmar un record que tenia el meu pare, Joaquim Pla i Cargol, probablement tramès pel Sr. Almeda, i que donava per cert que Benito Pérez Galdós va venir a Girona quan estava preparant el seu «Episodio Nacional» sobre la nostra ciutat. Afegia el meu pare que havia fet una estada molt curta: una dia o dos que, evidentment, no foren els suficients per arribar a conèixer amb detall tot l'escenari on devia transcórrer l'episodi.

La troballa feta per l'amic Benet Julià ha consistit a descobrir, en un llibre que formava part de la biblioteca del seu sogre, el Mestre Civil, un croquis de la part antiga de Girona,

amb anotacions complementàries, traçat, personalment, per Benito Pérez Galdós. El llibre es titula: *Galdós* i forma part d'una col·lecció titulada «Los Gigantes» que publicà l'Editorial Prensa Española l'any 1972. En una de les primeres pàgines d'aquest llibre es troba, reproduït, el croquis fet per l'escriptor amb el peu següent: «Pérez Galdós cuidaba para sus episodios nacionales tanto la documentación histórica como la localización de sus escenarios. Este plano, trazado por él, con los nombres y diminutivos catalanes de sus personajes, sirvió para la preparación de *Gerona*». Tenim la satisfacció de reproduir-lo en aquesta pàgina. L'autenticitat de l'esborrany de Galdós és inqüestionable.

L'aspecte grafològic de les anotacions correspon exactament al tipus d'escriptura de l'autor. El tipus de dibuix és el mateix que utilitzà en uns esbossos que va fer per a l'escenari d'*El abuelo* o la decoració de *La loca de la casa*. També es correspon, sens dubte, amb un dibuix que va fer a Canàries l'any 1861 i que representa un paisatge de riu, amb personatges dalt d'una barca i edificacions al fons. He tin-

gut la sort de poder examinar tots aquests dibuixos (reproduïts en la mateixa obra) i puc donar fe que tots són fets per la mateixa mà. I també puc deixar constància que Pérez Galdós, dibuixava força bé.

Tornant al croquis de Girona, malgrat les deficiències de la seva reproducció, pot observar-se que assenyalava la situació de Montjuïc, la torre de Sant Joan i la de Sant Lluís, la traça dels rius Ter, Onyar, Güell i Galligants, les situacions de la Catedral, Cort Reial, Argenteria i les places de Sant Pere, de Sant Feliu i de les Cols. En el mateix full de paper que utilitzà per fer el croquis es troben unes anotacions ben suggeridores: una rodona feta amb puntets que va acompanyada de la llegenda «sardana» i un seguit de noms de pila catalans amb la seva traducció al castellà. Així: Pauet-Pablo; Neus-Nieves; Siso-Narciso; Siseta-Narcisa; «Sunta»-Asunción; Gasparó-Gaspar; Nansió-Melchor; Manalet-Manolito; «Cristòfol»-Cristóbal; Vadó, Vaduret-Salvador...

Joaquim Pla i Dalmau